ճառները: Հայ ժողովուրդի պատմութեան տեսութիւնը չէ կարելի գրել՝ առանց չափելու Հաղբատի Աւետարանին, Երզնկայի Աստուածաշունչին, Ցրիկի եւ Կոստանդին Երզնկացիի հոգին, խոր եւ անմատչելի:

Մանանդեանի գործը որքան ալ սահմանափակ, սակայն դարձեալ կարեւոր պակաս մըն է որ կը գոցէ: Ժամանակագրական ցծախնդրութիւնը անուրանալի է, թէեւ տեղ տեղ դարձեալ շեղումներ կան: Օրինակ, Հեթում Բ.ի դարձը չէր կրնար տեղի ունենալ 1255ին, այլ պէտք է 1256–ին նշանակել անտարակոյս: Կամ Թիմուրի արշաւանքը Երզնկա, որ ոչ Թիմուրի եւ ոչ ալ Սուլթան Պայազիտի ենթակայ էր, այլ ինքնիշխանութիւն մըն էր: Ասոնք աննշան բաներ են որ ամբողջ գործին կարեւորութեան համար ոչ մէկ արժէք ունին:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

★

ԶԷՆՔԻ ՏԱԿ. – Արամայիս Սրապեան. – Տպ. Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1956:

Գեղեցիկ տպագրութեամբ մը լոյս տեսան այս տարի Վենետիկի Մխիթարեանց տպարանէն՝ բանաստեղծ Արամայիս Սըրապեանի «Զէնքի տակ» խորագիրը կրող արձակները: Երկու հատոր չափական տողերէ վերջ, հեղինակը արձակով հրապարակ կ'ելլէ այժմ: Խորագիրը արդէն կը խօսի ներքին պարունակութենէն: Զինուորական մը ինքը, մանաւանդ թէ գնդապետ մը իտալական բանակին մէջ, որ կը բերէ իր հաւատարմութեան եւ անձնազոհութեան բաժինը Բ. միջազգային պատերազմի ահաւոր օրերուն, որպէս բժիշկ, Ֆրանսական, ալպանական եւ յունական ճակատներու վրայ, արիւնի, ոմբակոծումներու, մահերու մէջ ապրելով պահեր, ժամեր, օրեր, ամիսներ, զինուորներու հետ կուրծք կուրծքի, կեանքի ու մահուան պայքարներուն ականատես: Ու այդ ապրումներուն արձագանգն է զոր կը գտնենք իր հատորին մէջ:

Հեղինակը խտացուցած է հոն զինուորական յուշերուն կողքին, նաեւ իր անձնական տեսութիւնները՝ քաղաքական անցուդարձերուն, մարդերու, նկարագիրներու վերհանումով, եւ արտայայտութիւնը իր հոգեկան մերթ մեղմ, մերթ ուժգին փորձառութիւններուն: Բացի պատմական ու նկարագրական էջերէն, որոնց մէջ դէպքեր, պատերազմական շարժումներ, յաղթանակներ, նուաճումներ կամ նահանջներ յուշադրուած են, կը գտնենք նաեւ պատկերներ՝ սիրոյ եւ գեղեցկութեան շրջանակին մէջ առնուած, որոնք աւելի ալ գրական են: Հարկ չենք տեսներ թուարկել զանոնք, կամ մատնանշել այդ բաժանումը: Անոնք հաւասարապէս նոյն գրչին արդիւնքն են, եւ ամէնուն մէջ կը յայտնուի գրագէտ Արամայիս Սրապեանը:

Ան յաջողած է հոս, ինչպէս յաջողած էր իր բանաստեղծական զոյգ հատորներուն մէջ, լեզուի հարթ ու ներդաշնակ կառոյցքով, միանգամայն փարթամ ու գունեղ հիւսուածքով նախադասութիւններու: Ինչպէս տեղ մը կ'ըսէ ինքն իսկ, արձակը կը սիրէ անոր համար մանաւանդ, որ ան չի կաշկանդեր իր մտքին արտայայտութիւնը: Եւ արդարեւ Արամայիս արձակողը կը զգայ ինքզինքը ազատ, լայնօրէն բանալու իր թեւերը եւ ըստ կամս դարձընելու լեզուն, ճկուն գործիքը ամէն ձեւի եւ ամէն զոյնի:

Ներկայացնելով մեր ընթերցողներուն « Զէնքի տակ » հատորը, պիտի փափաքէինք որ գրասէր հասարակութիւնը ունենար անկէ հատ մը՝ առողջ զգացումներու, առողջ զաղափարաբանութեան ներշնչումներ քաղելու համար, կենսական եւ կենդանի վկայութիւններ՝ թէ հոգին պէտք է ապրի վեր նիւթէն եւ ցաւագար շահադիտումներէն, որով կը զալարուի թշուառ մարդկութիւնը մեր օրերուն:

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ԹԵԻԱԾՈՂ ՄՏՔԵՐ. – Լուսիկ. – Պէյրութ, 1953:

Գրական գործ մը փիլիսոփայական խորքով: Մեր մէջ յայտնուած վէպերու սովորական ընթացքէն տարբեր ընոյթ կրող գործ մը արդարեւ: Ինքնավերլուծումի տանջանքը կը կազմէ վէպին գլխաւոր նիւթը: Ժիրայրի մէջ պատկերացուած է այդ տանջուած հոգին: Մարդկային մտքի խիզախ անկախութիւնը փնտռող, եւ յուսախաբօրէն իր պարտութիւնը առկամայ խոստովանող միտք մըն է Ժիրայր: Թեհրանի յետամնաց միջավայրին մէջ գոհացում չգտնելով իր միակ անկեղծ բարեկամին՝ Լեւոնին ալ (որ իր կեանքի փորձառութեամբը կը ջանար անոր անտարկութիւնը ապացուցանել) մտիկ չընելով՝ Ժիրայր կը նետէ ինքզինքը Նիւ Եորք: Նոր միջավայր, նոր մթնոլորտ ու մարդկութիւն, բայց ան ամէն տեղ կը չրջեցնէ իր անձը եւ իր դժգոհութիւնը մարդկային օրէնքներու եւ կարգուսարքի դէմ՝ որմէ կը ծնանի իրմէ անվերջանալի տառապանք:

Ի՞նչ է Ժիրայրին ուզածը: Ցեղաչրջել մարդկութիւնը, ձերբազատում օրէնքներէ եւ կապերէ, գտնելու համար իր երջանկութիւնը, որ պիտի կայանայ ըստ իրեն ազատօրէն խորհելու եւ զգալու մէջ: Թողած իր ընտանիքը, տունը, իր Մագդա կինը, բարեկամները, որոնց մէջ ամենահաւատարիմ Լեւոնը, Ժիրայր՝ ամերիկեան հսկայ շարժումին մէջ կ'որոնէ խաղաղութիւնը իր եսին: Հիւանդոտ, ջղային, դիւրագրգիռ, անհանգիստ հոգի մը, եւ մանաւանդ անհանգիստ միտք մը, ու�մանաւանդ անհանգիստ իմաստասիրական գործերու ընթերցումին, անչահախնդիր մարդկութիւն մը ստեղծելու բուռն եւ անիմաստ ճիգերու մէջ չարչրկուող: Նիւ Եորքի ահաւոր եռուզեռին մէջ իր հոգին աւելի եւս կը խռովի: Հոն կը պատահի անսիրելի, ճանձրացուցիչ դէմքերու, կը հանդիպի նոր բարեկամներու, եւ այդ բոլորը գոհացում չեն տար իրեն: Անոնք ամէնքն ալ, հաճոյքի, շահի եւ եսասիրութենէ տարուած, չունէին հոգեկան բարձրութիւն: Ժիրայր կը ճկտի, ընդհակառակն, հոգեկան կատարելութեան: Ինքն ալ, սակայն, չի գիտեր թէ ի՞նչ բանի մէջ կայանալու է այդ հոգեկան կատարելութիւնը: Տեղական բարքերու նորութիւնը, նոր դէմքերու ծանօթութիւնը ատեն մը կը հանդարտեցնեն գրգռուած ջիղերը, բայց ան միշտ անհանգիստ է: Խափշիկ բարեկամներ, ընտանեկան միջավայրերու մէջ հաստատուած մտերմութիւններ, թեհրանցի կօշկակարի մը միջադէպերը, ճանձրացուցիչ կը դառնան ի վերջոյ, սաստկացնելով իր ճանձրախտը: Իր ճամբուն վրայ հուսկ կը հանդիպի ամերիկացի Բուրի աղջկան, որ կը գրաւէ իր սիրտը: Աշխոյժ, մտացի եւ գեղեցիկ Բուրին միայն կը յաջողի ատեն մը բռնել ինքնավերլուծումի ահաւոր փորձերուն եւ տրամութեան մէջ թաւալող երիտասարդը: Սէրը, ճշմարիտ ու անկեղծ սէրը, ինքնամոռացում առաջ կը բերէ Ժիրայրին մէջ: Կը կարծէ որ այդ կնոջ սէրը պիտի փրկէ զինքը: Բայց Բուրի ալ, ամէնէն վերջ, անկարող կ'ըլլայ հակնալու զինքը, չկարենալով թափանցել անոր հոգիին ներս, որովհետեւ չի խորանար, այլ կ'ոստոստէ նիւթէ նիւթ: Զգային, անհանդարտ ու երբեք իր տեսակէտին վրայ տեղիք չտուող Ժիրայրը կը յոգնեցնէ նաեւ աղջիկը, որ ամերիկացի մըն է, ազատախոհ, իր անձնական կարծիքը ունեցող եւ իր անկախութիւնը պաշտպանել ուզող կին մը վերջապէս, ոչ թէ ստրուկ մը, որ Ժիրայրին համար զոհուի, փճանայ ու մաշի:

Սէրն ալ ուրեմն անկարող կ'ըլլայ բուժելու զինքը, եւ խորտակուած, յուսալքուած, չարչրկուած՝ կը դառնայ իր Թեհրանը:

Վէպին մէջ հեղինակին մտադրած նըպատակն է՝ ցուցնել թէ կեանքը ամէն տեղ նոյն է, թէ մտքի առողջութիւնը կեանքի

ըմբռնումին մէջ անհրաժեշտ պայմանն է երջանիկ ապրելու, եւ կեանքը կապուած է պայմանագրական օրէնքներու, ընկերային սկզբունքներու եւ բարոյականի:

Ո՞ւրքան է այս գործին մէջ գրականութեան բաժինը: Ըստ իս լայն բաժին մը կայ: Արդարեւ հեղինակը ունի կարողութիւն պատկերացնելու դէպքեր, նկարագիրներ, տալ միջավայրի եւ մանաւանդ հոգեկան ապրումներու ու մտայնութեանց վերլուծական պատկերներ: Ժիրայր վեր հանուած դէմք մըն է, կատարելապէս ներկայացուած իր հիւանդագին կազմին եւ էութեան մէջ: Արտայայտութիւնը ընթացիկ է եւ քաղուկ, քիչ անգամ գաղափարներու կրկնութեամբ ծանրացած: Փիլիսոփայական խորք դնելու ճիգը՝ գրեթէ յաջողագէս կատարուած: Նը-կարագրելու մէջ աշխուժութիւն, տեսարանէ տեսարան անցքերը բնականօրէն կապուած են իրարու, առանց անբնականութիւններ ստեղծելու: Սլա՞ցք, երեւակայութի՞ւն: Կայ այնքան՝ որ տանելի ըլլայ գործին մէջ: Գեղեցիկ է այն մասը, ուր ցնորքը կը խօսեցնէ, հոգեկան դառնութիւնները, տագնապները անձնաւորուածի պէս կ'անցնին մեր առջեւէն, եւ որոնցմով իր գործը կ'առնէ ջերմութիւն, գրական ուժգնութիւն:

Լուսիկ, կը թուի, եթէ կեղծանուն մը չէ, գրագիտուհիի մը անուն ըլլալ: Կը խոստովանինք որ անծանօթ է մեզի հեղինակը, կը փափաքէինք աւելի լայն տեղեկութիւններ ունենալ եւ հաղորդել դանոնք մեր ընթերցողներուն ալ: Եթէ երբեք այս տողերը իյնան Թեւածող մրուտիեր-ու հեղինակի աչքին, կը խնդրէինք որ գոհացում տար մեզի թղթակցութեամբ մը իր անցեալին եւ ներկային շուրջ:

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

«ՎԱՆՕ ԽՕՋԱԲԷԳԵԱՆ» – Արամ Երեմեանի, 1956 թ., Վենետիկ – Ս. Ղազար:

Տաղանդաւոր նկարիչ Վանո Խօջաբէգեանի ստեղծագործութիւններն իրենց ազգագրական – կենցաղային բովանդակութեամբ եւ գեղարուեստական բարձր արժանիքներով հայ նկարչութեան պատմութեան մէջ ուրոյն տեղ են գրաւում եւ հանդիսանում են հայ գրաֆիկ նկարչական արուեստի ամենաուշագրաւ էջերից մէկը:

Խօջաբէգեանի անուան հետ կապուած է ռէալիստական արուեստի եւ կենցաղային գծանկարչութեան զարգացման մի նոր շրջանը: Չնայած այդ երեւոյթին, Վանոյի ստեղծագործական արուեստի մասին անցեալի հայ մամուլում պատահական նիւթեր են լոյս տեսել եւ մինչեւ օրս էլ դեռ հրապարակի վրայ չունենք առանձին հատորով տպագրուած դիտական մի լուրջ ուսումնասիրութիւն, որը գոնէ հիմնական գծերով լուսաբանէ առաջնակարգ գրաֆիկ-նկարչի կեանքի գլխաւոր դէպքերը եւ նրա արուեստի էական յատկանիշները:

Այդ տեսակէտից ահա առանձին ուշադրութեան արժանի է վաստակաւոր բանասէր-քննադատ եւ գեղարուեստագէտ Արամ Երեմեանի «Վանո Խօջաբէգեան» խորագրով գեղարուեստական արժէքաւոր ալբոմը, որի տպագրական արուեստը պատիւ է բերում Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան տպարանին:

Վաստակաւոր բանասէրն երկար տարիներ ուսումնասիրել է տաղանդաւոր նկարչի կեանքն ու նրա արուեստի էական առանձնայատկութիւնները եւ խորապէս տիրապետել է իր նիւթին: Այդ է պատճառը որ ալբոմի առաջին մասի բովանդակութիւնը ճիշտ ցայտուն գաղափար է տալիս նկարչի պայծառ կերպարի եւ նրա գծանկարչութեան ձեւակերպումների եւ զարգացման պատմութեան մասին, որոնք հիմնաւորուած են փաստական տեւալներով:

Կայ եւ հիմնականը: Յարգելի բանասէրն իր վերլուծութեան մէջ կանգ է առել տաղանդաւոր նկարչի ո՛չ միայն կեանքի պատմութեան, այլ եւ նրա արուեստի էութեան վրայ: Նոյնիսկ արձանագրել է բանասիրական մանրամասնութիւններ, ընդգծելով, թէ Վանոն հասարակական ո՞ր խաւի նկարիչն է, ո՞րտեղ են գտնուում նրա գծանկարները. վերլուծել է նաեւ նկարչի մի շարք նկարների բովանդակութիւնը եւ բացատրել է նկարների հասարակական նշանակութիւնը: Պր. Երեմեանը տաղանդաւոր նկարչին գնահատել է եւ արժէքաւորել իր էական յատկանիշներով, մի արուեստագէտ, որը մեծ դեր է խաղացել հայ գրաֆիկ նկարչութեան զարգացման գործում:

Ալբոմի գեղարուեստական տպաւորութեանն առանձին փայլ ու երանգ են տալիս 48 գծանկարները, որոնք ո՛չ միայն գրաֆիկ նկարչութեան թանկագին աւանդ են, այլեւ ձեզ ցայտուն գաղափար են տալիս Խօջաբէգեանի նկարչական արուեստի խորութեան եւ նրբութեան մասին: Այդ նկարները, բացի նկարչական արժէքից, ունին նաեւ ազգագրական-կենցաղային նշանակութիւն:

Երեմեանը ճիշտ բացատրութիւններով լուսաբանել է Վանոյի արուեստի էական առանձնայատկութիւնները, համեմատական գիծ անցկացնելով Սունդուկեան «Պէկ պէս»-ի կենդանի տիպերի եւ Նար-Դոսի պատմուածքներում պատկերուող հասարակական կերպարների հետ:

Ալբոմի արժանիքներից մէկը համարում ենք ա՛յն, որ Երեմեանը հանդամանօրէն լուսաբանել է նաեւ նկարչի երգիծական յատկանիշը, որը Վանոյի գծանկարներին առանձին գրաւչութիւն է տալիս: Առհասարակ, Երեմեանը Խօջաբէգեանի ստեղծագործութեան գլխաւոր բնորոշ գիծը համարելով ռէալիզմը, ցոյց է տուել նրա նկարչական մեծութիւնը:

Ալբոմի մի այլ առաւելութիւնը գեղեցիկ տպագրութիւնն է, ընտիր թղթի վրայ, 48 գեղանկարներով, որոնք ձեզ գեղեցկի ճաշակ են ներշնչում եւ խոր տպաւորութիւն թողնում ձեր հոգու վրայ: Եւ դա շնորհիւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան տպարանի, որ հայկական լաւագոյն տպագրութեան փառքն է վայելում:

Այս բոլորից յետոյ եզրափակենք – լուրջ ուսումնասիրութիւն եւ վերլուծութիւն, ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, գեղեցիկ տպագրութեամբ գեղարուեստական մի շքեղ հրատարակութիւն է, որն ամէն մի հայի սեղանի վրայ կարող է պատուաւոր տեղ գրաւել: Ահա թէ ինչո՛ւ սրտագին յանձնարարում ենք բոլոր հայ գեղարուեստասէրներին:

Նիս Հ. ԳԱՐԱՅԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. ԽՄԲ. — Փափաքելի էր որ յարգոյ յօդուածագիրը թօթափէր օտար բառերը, ինչպէս գրաֆիկ, ռէալիստ, ռէալիզմ, ալբոմ:

© National Library of Armenia